

Innspill til Prosjekt Vendepunkt: Rettferdig handel, kompetansebygging og bærekraftige verdikjeder

17. juni 2026

Kort oppsummert: Fairtrade Norges innspill

Fairtrade mener norsk utviklingspolitikk bør bruke handel, privat sektor og globale verdikjeder mer aktivt som verktøy for fattigdomsreduksjon. Men handel gir ikke automatisk utvikling. Skal handel gi varig utviklingseffekt, må bønder og arbeidere få bedre inntekter, sterkere posisjon og en større andel av verdiskapingen.

Fairtrades hovedanbefaling er at Norge etablerer en mer målrettet satsing på kompetansebygging og verdikjedeutvikling, der etablerte organisasjoner og produsentnettverk brukes som bro mellom produsenter i utviklingsland, norske markedsaktører og offentlige virkemidler. Satsingen bør særlig rettes mot råvarer og sektorer der Norge har høy importavhengighet, høy risiko i produsentleddet og mulighet til å bidra uten å utfordre norske landbruksinteresser, som kaffe, kakao, te, bananer, nøtter og blomster.

Fairtrade anbefaler særlig at Norge:

1. etablerer et program for kompetansebygging i rettferdige og bærekraftige verdikjeder, med utgangspunkt i aktører som allerede har lokal tilstedeværelse og kontekstforståelse
2. finansierer verdikjedereiser og praktisk markedskobling mellom produsentorganisasjoner, norske virksomheter og offentlige aktører
3. bruker bistand mer katalytisk for ansvarlig handel, blant annet gjennom produsentorganisering, likestilling, klimatilpasning og lokal verdiskaping
4. styrker offentlige og private innkjøp som virkemiddel for å øke volumet av rettferdig handlede varer, blant annet gjennom styrket veiledning og mandat til DFØ
5. kobler risikoavlastning, investeringsgarantier og blandet finansiering tydeligere til ansvarlig verdikjedeutvikling og dokumentert utviklingseffekt
6. sikrer like rammevilkår for ansvarlig handel, blant annet gjennom bedre regulering av svært billig import fra internasjonale netthandelsplattformer og videre styrking av Åpenhetsloven
7. anvender tollpreferanser, markedsadgang og handelsavtaler mer strategisk for varer og bearbeidede produkter med høy utviklingseffekt, og arbeider for EFTA-avtaler med afrikanske land som fremmer bærekraftige verdikjeder, investeringer, lokal prosessering og jobbskaping uten å utfordre norske landbruksinteresser.

Dette treffer sentrale mål i norsk utviklingspolitikk: å rette bistanden der Norge kan utgjøre en forskjell, bruke norske fortrinn, utløse privat kapital og andre pengestrømmer, og styrke arbeidstakerrettigheter, sivilsamfunn og sosial dialog.

Fairtrade kan bidra som brobygger og fasilitator gjennom produsentnettverk, standarder, sporbarhet, opplæring, markedskompetanse og kobling mellom produsenter og kjøpere.

1. Hovedbudskap

Fairtrade mener at norsk utviklingspolitikk i større grad bør bruke handel, privat sektor og globale verdikjeder som verktøy for fattigdomsreduksjon. Skal dette gi varig utviklingseffekt, må politikken samtidig adressere den skjeve fordelingen av makt, risiko og verdiskaping i globale verdikjeder.

Målet bør være todelt. For det første skal mennesker som allerede arbeider – bønder og arbeidere i globale verdikjeder – kunne leve av arbeidet sitt. Det må være mulig å arbeide seg ut av fattigdom, fremfor å være avhengig av bistand for å overleve. For det andre må utviklingspolitikken bidra til næringsutvikling og produktive arbeidsplasser for de mange menneskene som trenger sysselsetting i årene fremover.

Det ligger samtidig et paradoks i det norske markedet: Norge har gjennom blant annet Åpenhetsloven etablert tydelige forventninger til ansvarlig næringsliv, men dette gir ikke automatisk mer ansvarlig handel eller større etterspørsel etter varer produsert på rettferdige vilkår. Skal politiske ambisjoner og regulatoriske krav gi konkret effekt for bønder og arbeidere, må de kombineres med virkemidler som bygger marked, kunnskap, betalingsvilje og rammevilkår for ansvarlig handel.

Vårt hovedinnspill er derfor at Norge bør satse sterkere på **kompetansebygging og verdikjedeutvikling** som bro mellom utviklingspolitikk, handelspolitikk og privat sektor. Mange norske virksomheter ønsker mer bærekraftige og robuste leverandørkjeder, men mangler ofte innsikt, nettverk og praktisk erfaring i produksjonsland. Samtidig mangler mange produsentorganisasjoner, småbønder og lokale virksomheter kapital, markedsadgang, organisasjonskapasitet og kunnskap om kravene i internasjonale markeder.

Fairtrade kan bidra med en konkret infrastruktur for dette arbeidet: produsentnettverk, standarder, sporbarhet, opplæring, markedsforståelse og kobling mellom aktører i Norge og produsenter i råvareproduserende land. Fairtrade-systemet omfatter nær to millioner bønder og arbeidere, med produsentnettverk som er medeiere i det internasjonale systemet.

2. Problembilde: Arbeid og handel løfter ikke automatisk mennesker ut av fattigdom

En sentral utfordring i dagens utviklingspolitikk er at arbeid og produksjon ikke nødvendigvis gir tilstrekkelig inntekt. Landbruket er fortsatt avgjørende for sysselsetting, matsikkerhet og rurale levekår, særlig i utviklingsland. Av verdens mer enn 570 millioner gårder er om lag 84 prosent småbruk på under to hektar. Mange småbønder og landarbeidere har lave og ustabile inntekter, svak forhandlingsmakt og begrenset tilgang til kapital, sosial beskyttelse og markeder.

Dette henger tett sammen med strukturelle skjevheter i globale verdikjeder. I mange råvaremarkeder tilfaller en liten del av sluttverdien dem som produserer råvaren, mens en langt større del tilfaller prosessering, merkevarer og detaljhandel. Kakao illustrerer dette tydelig: Analyser viser at kakaobønder i Ghana og Elfenbenskysten kan sitte igjen med så lite som 3–6 prosent av salgsverdien av en sjokoladeplate, samtidig som mange lever under fattigdomsgrensen, til tross for at disse landene står for 60 prosent av den globale kakaoproduksjonen¹.

Når produsenter ikke får en inntekt som gir rom for et verdig liv og investeringer i egen produksjon, øker også risikoen for barnearbeid, utrygge arbeidsforhold og miljøskadelig praksis. I 2024 var nær 138 millioner barn involvert i barnearbeid globalt, hvorav rundt 54 millioner i farlig arbeid. Ansvarlig handel handler derfor ikke bare om forbrukervalg eller økt handel, men om hvordan inntekter, risiko og makt fordeles i verdikjeden.

Å korrigere slike skjevheter gjennom bistand eller omfordeling i etterkant er ikke tilstrekkelig. En mer rettferdig fordeling må i større grad bygges inn i handelssystemet fra starten av, gjennom bedre prising, sterkere produsentorganisering, mer langsiktige innkjøpsrelasjoner, lokal verdiskaping og markedsadgang for ansvarlig produserte varer.

3. Hvorfor kompetansebygging bør være et kjernegrep

Dersom Norge skal mobilisere mer handel og private investeringer til utviklingsformål, holder det ikke bare å redusere finansiell risiko. Det må også bygges **praktisk kompetanse, tillit og relasjoner** mellom aktører i Norge og produsenter i utviklingsland.

¹ IISDs Global Market Report: Cocoa, 2019

Mange norske virksomheter har begrenset erfaring med handel og verdikjedeutvikling i markeder i det globale sør. Dette bidrar til høyere opplevd risiko, svakere markedsforståelse og lavere investeringsvilje. Samtidig møter produsenter i lavinntektsland en rekke barrierer: lave og ustabile priser, svak forhandlingsmakt, begrenset tilgang til kapital, krevende dokumentasjonskrav, klimaendringer og manglende kunnskap om krav i internasjonale markeder.

Kompetansebygging bør derfor forstås bredt. Det handler om å styrke produsentenes evne til å møte kravene i globale markeder, men også om å styrke norske bedrifters forståelse av produksjonsleddet, risikoene i verdikjeden og hva som skal til for å skape ansvarlige, langsiktige og kommersielt bærekraftige innkjøpsrelasjoner.

Fairtrade har særlig relevans her fordi organisasjonen arbeider i hele verdikjeden: fra produsentorganisasjoner og standarder til markedsaktører, innkjøpere og forbrukere. Fairtrades West Africa Cocoa Programme er et eksempel på et kapasitetsbyggingsprogram rettet mot kakaoorganisasjoner i Ghana og Elfenbenskysten og prosjektet Women School of Leadership (WSOL) som styrker kvinnelige bønders og arbeideres rettigheter, lederskap og økonomiske selvstendighet gjennom opplæring og kompetansebygging innen bærekraftig landbruk og entreprenørskap.

4. Utfordringer som hindrer mer rettferdig og utviklingsfremmende handel

4.1 Svak markedsadgang og innkjøpspraksis som ikke belønner ansvarlig produksjon

Norsk import av jordbruksvarer fra utviklingsland er betydelig, men importen er konsentrert i enkelte større produsentland og i råvarer til blant annet fiskefôr. I 2024 kom 23,6 prosent av importverdien av jordbruksvarer fra u-land samlet, mens importen fra nulltoll-land — de minst utviklede landene og enkelte lavere mellominntektsland med tollfri adgang til det norske markedet — utgjorde bare 1,1 prosent av importverdien. Dette tyder på at tollfri adgang alene ikke er tilstrekkelig for at de fattigste produsentlandene skal få reell tilgang til det norske markedet.

Dette er særlig relevant for varer Norge ikke produserer selv, og hvor økt import derfor ikke står i motsetning til norske landbruksinteresser. Landbruksdirektoratet peker på at produkter som dyrkes i tropiske strøk, blant annet kaffe, bananer og nøtter, i større grad importeres fra u-land enn andre varer. Likevel utgjorde kaffe fra nulltoll-land, hovedsakelig Kenya og Etiopia, bare 5 prosent av den samlede norske kaffeimporten i 2024 målt i mengde².

For Norge ligger det derfor et uutnyttet potensial i å styrke etterspørselen etter rettferdig og bærekraftig produserte varer fra de fattigste produsentlandene, særlig innen produktkategorier som kaffe, te, kakao, bananer, nøtter og tropisk frukt. Dette krever ikke nødvendigvis bredere markedsåpning på områder som konkurrerer med norsk matproduksjon, men mer målrettede innkjøp, bedre markedskoblinger og større betalingsvilje for ansvarlig produksjon i verdikjeder Norge uansett er avhengig av import fra.

Mange norske og internasjonale virksomheter har økende ambisjoner om bærekraftige leverandørkjeder. Utfordringen er likevel at disse ambisjonene ikke alltid omsettes i innkjøpspraksis som gir produsenter bedre betalt, mer forutsigbare kontrakter og rom for investeringer i bærekraftig produksjon. Når ansvarlig produksjon innebærer økte kostnader for produsentene, men markedet ikke betaler for dette gjennom pris, volum eller langsiktighet, svekkes insentivene og mulighetene for omstilling. Derfor bør norsk utviklingspolitikk bidra til å koble bærekraftkrav med rettferdig prising, markedsadgang og mer forpliktende samarbeid mellom kjøpere og produsenter.

Også produsenter som allerede er organisert og sertifisert gjennom Fairtrade, møter begrenset etterspørsel etter varer produsert på ansvarlige vilkår. Tall viser at mellom 5-58 prosent av Fairtrade-sertifisert produksjon faktisk ble solgt på Fairtrade-vilkår³. Dette innebærer at mange produsenter må bære kostnader og oppfylle krav knyttet til ansvarlig produksjon uten å få full uttelling i form av Fairtrade Premium og øvrige fordeler ved salg på Fairtrade-vilkår. Økte volumer er derfor avgjørende for at ansvarlig handel skal gi større og mer forutsigbar utviklingseffekt for bønder og arbeidere.

² Landbruksdirektoratets rapport: Omverdenen til norsk landbruk og matindustri, 2024

³ Fairtrades Monitoring Report, 17th Edition. Prosent basert på sammenligning mellom produksjonsnivå og salgsnivå.

4.2 Manglende verdikjedekompetanse hos både produsenter og kjøpere

Produsenter trenger kompetanse på kvalitet, sporbarhet, klimaomstilling, organisasjonsutvikling, forhandlinger og markedsstandarder. Norske og internasjonale kjøpere trenger samtidig bedre innsikt i produksjonsforhold, reelle kostnader, risiko og hva ansvarlig innkjøp faktisk krever.

Dette kompetansegapet er en av de viktigste barrierene for mer rettferdig handel.

4.3 For høy opplevd risiko og for lite praktisk erfaring

Norske virksomheter og investorer oppfatter ofte utviklingsmarkeder som mer risikable enn de nødvendigvis er. Mangel på lokalkunnskap, nettverk og erfaring forsterker denne risikopersepsjonen. Resultatet er at potensielt lønnsomme og utviklingsfremmende verdikjeder ikke blir bygget.

4.4 Markedsaktørenes erfaringer: Barrierer for mer ansvarlig handel i Norge

Fairtrades partnere og lisenstakere peker på at ansvarlige handelsmodeller møter flere barrierer i det norske markedet. Prispress og krav om konkurransedyktighet kan gjøre det krevende å prioritere rettferdig handlede alternativer, særlig i kategorier der betalingsviljen er begrenset. Svært billige importvarer fra internasjonale netthandelsplattformer kan forsterke dette presset og skape skjeve konkurransevilkår for aktører som investerer i sporbarhet, bærekraft og bedre produsentvilkår.

Aktørene peker også på manglende transparens og sporbarhet i komplekse verdikjeder, særlig utover første leverandørledd. Dette gjør risikovurdering, dokumentasjon og oppfølging ressurskrevende. Samtidig er kunnskapen om produsentforhold, risiko og effekten av ansvarlige innkjøp fortsatt begrenset blant både profesjonelle innkjøpere og forbrukere.

Lav omsetning av Fairtrade-varer er en ytterligere utfordring. Når bare en begrenset andel av varer produsert på Fairtrade-vilkår faktisk selges som Fairtrade, begrenses produsentenes tilgang til bedre betingelser og Fairtrade Premium. Markedsaktørene peker derfor på behovet for

langsiktige leverandørsamarbeid, tydeligere informasjon, økt transparens og større volumer i stabile produktkategorier.

Fairtrade kan bidra med standarder, tredjepartsverifisering, produsentorganisering, sporbarhet og kunnskap om risiko i utvalgte verdikjeder. Samtidig bør Fairtrade ses som del av en bredere strategi for ansvarlig handel, der virksomhetene fortsatt har ansvar for egne aktsomhetsvurderinger og oppfølging av leverandørkjeden.

5. Anbefalte tiltak

Hovedtiltak 1: Etablere et program for kompetansebygging i rettferdige og bærekraftige verdikjeder

Norge bør etablere et målrettet program for kompetansebygging i globale verdikjeder, med særlig vekt på råvarer og sektorer der utviklingsland har stort potensial, for eksempel kakao, kaffe, te, bomull, frukt, nøtter, ris og andre landbruksprodukter.

Programmet bør ta utgangspunkt i det faktum at effektiv kompetansebygging krever lokal tilstedeværelse, langsiktige relasjoner og en forståelse av produsentenes situasjon. Fremfor å etablere nye parallelle strukturer bør Norge støtte og samarbeide med etablerte organisasjoner og produsentnettverk som allerede arbeider i verdikjedene og kjenner den lokale økonomiske, sosiale og miljømessige situasjonen.

Gjennom slike aktører kan programmet parallelt støtte:

1. Opplæring av produsentorganisasjoner i kvalitet, sporbarhet, klima, organisasjonsutvikling og markedsforståelse

Dette innebærer styrking av produsentenes evne til å møte krav i internasjonale markeder og samtidig oppnå bedre priser, mer forutsigbarhet og større innflytelse i verdikjeden

2. Kompetanseheving for norske innkjøpere om ansvarlige innkjøp, rettferdig prising og risiko i produksjonsleddet

Dette innebærer utvikling av langsiktige innkjøpsrelasjoner mellom norske markedsaktører og produsentorganisasjoner, samt deling av kunnskap mellom sivilsamfunn, næringsliv, ambassader, Norad, Norfund og produsentnettverk.

Fairtrade kan bidra som gjennomføringspartner gjennom eksisterende produsentnettverk, sertifiseringssystem, standarder og markedskompetanse. Slik kan kompetansebygging både styrke produsentenes posisjon og gjøre det enklere for norske virksomheter å utvikle mer ansvarlige, stabile og langsiktige verdikjeder.

Hovedtiltak 2: Finansiere verdikjedereiser og praktisk markedskobling

Erfaringer fra bedriftsdelegasjoner og leverandørreiser viser at direkte møte med produsenter kan ha stor effekt. Når norske aktører i dagligvare, handel og næringsmiddelindustri ser produksjonsforholdene, inntektsfordelingen og risikoene i verdikjeden på nært hold, øker ofte forståelsen for rettferdig prising, langsiktige kontrakter og investeringer i produsentleddet. Fairtrade Norge erfarer at interessen for slike reiser er større enn noen gang; økende global usikkerhet gjør at det er behov for diversifisering av verdikjeder og resultatet er en nyvunnet interesse for produksjon på det afrikanske kontinentet.

Norge bør derfor finansiere en ordning for **verdikjedereiser og markedskobling**, der norske bedrifter kobles med produsenter og produsentorganisasjoner i utviklingsland.

Ordningen bør dekke tilrettelegging, faglig program, lokal koordinering og oppfølging. Private aktører kan som hovedregel dekke egne reisekostnader, mens ideelle aktører og produsentnettverk bør få støtte til koordinering og faglig gjennomføring. Dette vil være et relativt kostnadseffektivt tiltak fordi det bygger på eksisterende kompetanse og nettverk.

Hovedtiltak 3: Bruke bistand mer katalytisk for ansvarlig handel

Bistand kan bidra til å redusere risiko for private investeringer og handel, ikke bare gjennom finansielle garantier, men også gjennom kompetansebygging, produsentorganisering, likestilling, arbeidstakerrettigheter, klimatilpasning og lokal verdiskaping.

Dette er ikke «myke» tillegg til økonomisk utvikling, men grunnleggende forutsetninger for velfungerende og bærekraftige markeder. Når produsenter er bedre organisert, rettigheter er tydeligere og produksjonen er mer robust mot klimaendringer, blir verdikjedene også mer stabile og attraktive for private aktører. Likestilling er en sentral del av dette: Når kvinnelige bønder og arbeidere får bedre tilgang til opplæring, innsatsfaktorer, finansiering og beslutningsprosesser, kan det bidra til høyere produktivitet, bedre ressursutnyttelse og mer robuste lokalsamfunn og verdikjeder.

Bistand bør derfor brukes til å bygge forutsetningene for ansvarlig handel: kompetanse, tillit, organisering, transparens, likestilling, produktivitet og lokal verdiskaping. Slik kan bistand virke katalytisk ved å redusere risiko, styrke produksjonsleddet og gjøre ansvarlige handels- og investeringsmuligheter mer attraktive for privat sektor.

Dette er særlig viktig i råvarebaserte verdikjeder, der mye av verdiskapingen ofte skjer etter at råvaren har forlatt produsentlandet. Flere råvareproduserende land ønsker å beholde en større del av verdiskapingen lokalt gjennom økt prosessering, arbeidsplasser og kompetanseutvikling. Norsk utviklings- og handelspolitikk bør støtte denne utviklingen gjennom investeringer i kompetanse, finansiering, kvalitetsstandarder og markedsadgang for bearbeidede produkter, samtidig som småbønders inntekter og forhandlingsmakt ivaretas.

Norfunds Business Support er et eksempel på hvordan bistandsmidler kan brukes sammen med privat kapital. Ordningen finansierer teknisk og faglig ekspertise for å styrke utviklingseffekten av Norfunds investeringer. Her vurderes blant annet menneskerettigheter, klima og likestilling i prosjektene. En tilsvarende tenkning bør ligge til grunn for Norges satsing på verdikjedeutvikling og ansvarlig handel: Bistand bør brukes der den kan styrke produsentleddet, redusere risiko for ansvarlige investeringer og bidra til økt lokal utviklingseffekt.

Støttende virkemiddel 4: Styrke krav til rettferdig prising og bærekraft i offentlige og private innkjøp

Norge bør bruke både offentlige innkjøp og partnerskap med privat sektor til å øke etterspørselen etter varer produsert under dokumentert rettferdige og bærekraftige vilkår. Offentlig sektor er en stor innkjøper av kaffe, te, bananer, kakao, tekstiler og andre varer med høy risiko for menneskerettighetsbrudd og urettferdige arbeidsforhold i produsentleddet.

Offentlig sektor har betydelig markedsrett. Ifølge DFØ utgjorde offentlige innkjøpsutgifter om lag 835 milliarder kroner i 2024⁴. En mer strategisk bruk av denne innkjøpsmakten i høyrisikoprodukter bidra til større og mer stabile volumer av varer produsert under dokumentert rettferdige og bærekraftige vilkår. Dette er særlig viktig fordi en betydelig andel av produksjonen fra Fairtrade-sertifiserte produsenter i dag ikke selges på Fairtrade-vilkår.

Offentlige anskaffelser kan og bør brukes mer strategisk for å fremme ansvarlige leverandørkjeder, noe som forutsetter at innkjøpere har tilgang til kriterier, veiledning og verktøy

⁴ DFØ: Samlede utgifter til innkjøp i alt for offentlig sektor: Tallene er hentet fra SSB. Tall for 2024 var ca. 835 milliarder kroner, og er en økning fra tidligere år.

for oppfølging. Her har DFØ allerede en sentral rolle, blant annet gjennom kriterier og veiledning for bærekraftige anskaffelser og verktøy for å ivareta menneskerettigheter og gode arbeidsvilkår.

Denne rollen bør styrkes gjennom økte ressurser og et tydeligere mandat til å videreutvikle krav, kriterier og veiledning for sosial bærekraft og ansvarlige leverandørkjeder.

En styrket satsning kan bidra til:

- tydeligere og mer anvendelige krav til menneskerettigheter, arbeidsforhold, produsentvilkår og bærekraftige leverandørkjeder i offentlige anskaffelser
- økt kompetanse blant offentlige innkjøpere om høyrisikoprodukter og hvordan anerkjente sertifiserings- og dokumentasjonsordninger kan brukes
- bedre kontraktsoppfølging, slik at krav til ansvarlig produksjon ikke bare stilles ved innkjøp, men også etterleves i leverandørkjeden
- økt offentlig etterspørsel etter varer produsert under dokumentert rettferdige og bærekraftige vilkår
- samarbeid med privat sektor for å øke volumet av ansvarlig handlede varer også utenfor offentlige anskaffelser

Fairtrade kan være en relevant bidragsyter i dette arbeidet gjennom kunnskap om produsentforhold, sporbarhet, sertifisering og hvilke krav som i praksis bidrar til bedre vilkår for bønder og arbeidere. Formålet bør være at offentlige innkjøp i større grad stiller tydelige, etterprøvbare og oppfølgingsbare krav til menneskerettigheter, arbeidsforhold og produsentvilkår i høyrisikoprodukter.

Støttende virkemiddel 5: Koble risikoavlastning til ansvarlig verdikjedeutvikling

Bilaterale investeringsavtaler, investeringsgarantier, blandet finansiering og andre former for risikoavlastning er viktig for å mobilisere privat kapital. Men slike virkemidler bør også kobles tydelig til utviklingseffekt.

Norge bør prioritere risikoavlastning for investeringer som:

- styrker lokal verdiskaping
- øker produsenters inntekt og forhandlingsmakt
- bygger lokal prosessering og arbeidsplasser

- fremmer klimaresilient produksjon
- dokumenterer ansvarlige innkjøps- og arbeidsforhold

På denne måten kan risikoavlastning bidra til mer enn bare kapitalmobilisering. Den kan også styrke mer rettferdige og inkluderende verdikjeder.

Støttende virkemiddel 6: Sikre like rammevilkår for ansvarlig handel

Fairtrades partnere og lisenstakere peker på at ansvarlige handelsmodeller møter barrierer i det norske markedet. Svært billige importvarer fra internasjonale netthandelsplattformer kan skape skjeve konkurransevilkår for aktører som investerer i sporbarhet, bærekraft og bedre produsentvilkår. Samtidig er kunnskapen om risiko og produsentforhold i globale verdikjeder begrenset blant både innkjøpere og forbrukere, og lav omsetning av Fairtrade-varer gjør at utviklingseffekten begrenses.

Norske myndigheter bør derfor styrke rammevilkårene for ansvarlig handel. Dette bør blant annet innebære å utrede en avgift på småpakker fra internasjonale netthandelsplattformer, i lys av tilsvarende utvikling i EU, og å bruke økte ressurser på kontroll og håndheving av krav til produktsikkerhet, miljø og ansvarlig næringsliv. Videre bør myndighetene støtte kunnskapsaktører som Fairtrade, stille tydelige forventninger til privat sektor og videreføre og styrke arbeidet med Åpenhetsloven.

Støttende virkemiddel 7: Styrke markedsadgangen for utviklingsfremmende varer

Norge bør vurdere mer strategisk bruk av tollpreferanser og markedsadgang for å fremme handel med høy utviklingseffekt, samtidig som norske landbruksinteresser ivaretas. Innsatsen bør særlig rettes mot varer Norge ikke selv produserer, eller produserer i svært begrenset omfang, som kaffe, te, kakao, bananer, tropiske nøtter og enkelte blomsterprodukter.

Det norske GSP-systemet gir allerede tollfri eller tollredusert adgang for varer fra utviklingsland. Blomster og planter fra GSP+-land har vært tollfrie siden 2022, og Kenya er omfattet av GSP+-ordningen. Snittblomster var i 2024 den største importvaren fra nulltoll-land målt i verdi, og størstedelen av importen kom fra Kenya.

Norge bør videreføre slike preferanser og utrede muligheter for lavere toll og bedre markedsadgang for flere varer og bearbeidede produkter fra utviklingsland, der dette ikke er i konflikt med norsk landbruksproduksjon og kan bidra til betydelig lokal verdiskaping. Dette er

særlig relevant for produkter der økt lokal prosessering kan gi arbeidsplasser, kompetanseutvikling og større inntekter i produsentlandene.

Videre bør Norge arbeide for flere og bedre handelsavtaler mellom EFTA og afrikanske land. Avtalene bør ha som mål å styrke bærekraftige verdikjeder, investeringer, næringsutvikling og lokal jobbskaping.

Den nye EFTA–India-avtalen viser en mer moderne tilnærming, der handel kobles tettere til investeringer, økonomisk utvikling og langsiktig samarbeid. Denne modellen bør brukes som inspirasjon i videreutviklingen av EFTA–SACU-avtalen og i nye avtaler med afrikanske land.

6. Hvorfor Fairtrade er relevant for Prosjekt Vendepunkt

Fairtrade representerer en praktisk modell for hvordan handel kan brukes som utviklingspolitisk virkemiddel. Modellen kombinerer markedsadgang, standarder, produsentorganisering, minimumspris, premium-ordninger, opplæring og informasjonsflyt mellom produsenter og kjøpere.

Fairtrades bidrag er særlig relevant på fire områder:

For det første kan Fairtrade bidra til kompetansebygging i produsentleddet, blant annet innen organisasjonsutvikling, klima, kvalitet, arbeidsforhold og markedsforståelse.

For det andre kan Fairtrade bidra til kompetansebygging hos norske virksomheter, gjennom innsikt i verdikjeder, produsentøkonomi, risiko, prisstrukturer og ansvarlige innkjøp.

For det tredje kan Fairtrade fungere som brobygger mellom produsenter og markedsaktører, gjennom nettverk i både produsentland og forbrukermarkeder.

For det fjerde kan Fairtrade bidra til å redusere risiko, fordi sertifisering, standarder og lokal tilstedeværelse gir bedre sporbarhet, tillit og kunnskap om produksjonsforhold.

Fairtrade bør derfor ikke bare forstås som en merkeordning, men som en utviklingspolitisk infrastruktur for mer rettferdig handel.

8. Konklusjon

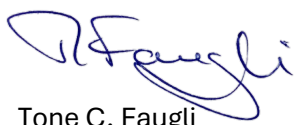
Prosjekt Vendepunkt bør løfte handel, privat sektor og globale verdikjeder som sentrale virkemidler i norsk utviklingspolitikk, men med et tydelig premiss: Handel skaper ikke automatisk fattigdomsreduksjon eller bærekraftig utvikling. Skal handel gi varig utviklingseffekt, må produsenter og arbeidere få bedre inntekter, større innflytelse og en mer rettferdig andel av verdiskapingen.

Norge bør derfor kombinere **kompetansebygging, verdikjedekunnskap og praktisk markedskobling** med virkemidler som styrker ansvarlige innkjøp, mobiliserer privat kapital med tydelige krav til utviklingseffekt, sikrer mer rettferdige konkurransevilkår og gir bedre markedsadgang for utviklingsfremmende varer. Offentlige innkjøp, styrket veiledning gjennom DFØ, videre utvikling av Åpenhetsloven, målrettet risikoavlastning og strategisk bruk av tollpreferanser bør inngå i en samlet politikk for mer ansvarlige og inkluderende verdikjeder. Innsatsen bør særlig rettes mot varer og bearbeidede produkter som kan gi økt lokal verdiskaping i produsentland, uten å stå i motsetning til norske landbruksinteresser.

Kompetansebygging bør være den røde tråden i denne politikken. Bedre markedsadgang, økt lokal prosessering, ansvarlige investeringer og høyere volum av rettferdig handlede varer krever kunnskap, tillit, organisering og langsiktige relasjoner i hele verdikjeden. Derfor bør Norge bygge videre på etablerte organisasjoner og produsentnettverk som allerede har lokal tilstedeværelse, kontekstforståelse og kontakt med markedsaktører.

Fairtrade kan bidra konkret i dette arbeidet gjennom produsentnettverk, standarder, sporbarhet, opplæring, markedskompetanse og kobling mellom produsenter og norske virksomheter. Fairtrade representerer dermed ikke bare en merkeordning, men en praktisk infrastruktur for å gjøre handel til et mer rettferdig og effektivt utviklingspolitisk virkemiddel.

Med vennlig hilsen,

Tone C. Faugli

Daglig leder, Fairtrade Norge

17. juni 2026